

ЗАПОБІГАННЯ БУКВАЛІЗМУ ПРИ ВІДТВОРЕННІ КОМУНІКАТИВНОГО ЗАВДАННЯ ЗАГОЛОВКА ІНФОРМАЦІЙНОГО ПОВІДОМЛЕННЯ У ТРАНСЛЯТІ

С.М. Скиба., О.С. Чичкан

Досліджується сутність і способи досягнення адекватності перекладу, проблема вибору слова та передавання (відтворення) комунікативного завдання, способи та прийоми подолання найважливіших лексико-граматичних труднощів перекладу заголовків публіцистичних текстів сучасної німецької газетної періодики.

Широкий обмін інформацією між народами світу потребує постійного перекладу інформаційних повідомлень та публіцистичних статей, опублікованих у засобах друкованої та електронної масової інформації. На думку багатьох транслятологів, письмовий переклад публіцистичних текстів є одним з основних видів перекладу [1,17]. Виконуючи письмовий переклад, перекладач має цілковиту можливість ретельно добрати такі еквіваленти для всіх елементів тексту-першотвору, які забезпечать усебічну адекватність транслята оригіналу, тобто створять у своїй сукупності такий вторинний текст, який матиме зміст, що повністю відповідатиме комунікативному завданню. Письмовий переклад має такі переваги передовсім тому, що він, як правило, не обмежений часом і дає змогу перекладачеві звертатися до різноманітних словників та довідників, не перевантажуючи свою оперативну пам'ять. Однак користуватися словниками та довідниками у процесі перекладацької практики необхідно вельми обачно, поза як перекладу підлягають не окремо взяті слова, а їх смисл у загальному контексті, який відповідає комунікативному завданню, яке визначається не лише метою комунікативного акту, але й елементами зовнішньої ситуації та соціологічними факторами. Словники ж зазвичай не враховують цих факторів і описують значення слів у найбільш вживаних контекстах. Правильне користування словником має допомогти перекладачеві віднайти правильне рішення у кожному конкретному разі [2,32]. Ми зупинимось лише на одному аспекті правильного відтворення комунікативного завдання у трансляті. Мова піде про адекватність перекладу заголовка і запобігання при цьому буквализму. На нашу думку, ця тема недостатньо розроблена в українському перекладознавстві. У будь-якому разі, робіт, що розглядають переклад заголовка і адекватне відтворення комунікативного завдання у ньому нами виявлено небагато. Виходячи з вище зазначеного ми обрали *тему дослідження*.

Головним критерієм відбору матеріалів, які використано у роботі, слугувало їх насичення мовними явищами, найбільш характерними для газетно-публіцистичного стилю. Першоджерелами слугували такі періодичні видання, як – от: газети *Frankfurter Allgemeine Zeitung, Die Welt, Süddeutsche Zeitung, Rheinische Post*; журнал *Der Spiegel* за січень- березень 2005 р.

Власне нас цікавить питання про можливі варіанти відповідності між німецькою та українською мовами, за яких переклад зберігає здатність передавати зміст першотвору, а також його домінуюче цілеспрямовання, від якого певною мірою залежить і точність транслята.

Внаслідок нашого дослідження ми встановили, що приблизно 40% повнозначних слів (іменників, прикметників, дієслів, прислівників) з публіцистики перекладаються на основні європейські мови (серед них і на нашу, українську) однозначними еквівалентами. При цьому ми маємо повну відповідність між одиницями двох мов, так як є повна відповідність між поняттями. Наприклад, *aggressive Politik* – агресивна політика; *Koexistenz* – співіснування тощо.

Переклад таких одиниць не вимагає звернення до дійсності і може здійснюватися за закономірними відповідностями. Властиво цей переклад прийнято називати дослівним.

Дослідження перекладів публікацій з німецьких мас-медіа, здійснених українськими газетами “День”, “Дзеркало тижня”, “Українська правда” показує, що перекладачі переносять до мови перекладу (української) смисл елементу мови-першоджерела (німецької), тобто ніби розширює загальну (спільну) частину поняття німецької та української мов. Зазвичай це супроводжується деякими порушеннями норм української мови та сприймається як буквалізм [3,43]. Інакше кажучи, інформаційний зміст тексту, який прийнято називати планом змісту, залишається у мові першотвору, а форма вираження цього змісту (план вираження) переноситься до мови перекладу, де вона сприймається як явище чужорідне. Зміст у цьому разі сприймається на рівні інваріанту, а форма – як буквалізм. Діалектична єдність форми та змісту порушується. Наприклад: Frankreich drängt darauf, das zu machen при буквальному перекладі : “Франція тисне на те, щоб зробити це” фраза сприймається як чужинська для української мови. Такий переклад уже не можна назвати дослівним, він стає буквальним. Використовуючи адекватну заміну, приходимо до перекладу:” Франція наполягає на цьому”. Розглянемо інший заголовок: Schröder telefoniert mit Juschtschenko. При буквальному перекладі: ”Шредер телефонує з Ющенком” виходить нісенітниця. Потрібне деяке перетворення, щоб отримати правильний переклад заголовку статті: ”Шредер проведе телефонні перемови з Ющенком”. Ще один приклад з Frankfurter Allgemeine Zeitung: Busch geht aber vom anderen Satz aus буквально: “Буш виходить з іншого речення (тези, положення)”. Отримуємо малозрозумілу і нековирну фразу. Здійснивши трансформацію, тобто замінивши іменник “речення” на займенник, а також дієслово, отримаємо цілком адекватну фразу: ”Погляди Буша ґрунтуються на іншому”.

Однак у процесі пошуку адекватного перекладу навіть досвідчені перекладачі вдаються іноді до буквалізмів, з метою глибше осягнути зміст першотвору і на підставі зрозумілого відшукати адекватний вислів. Такий прийом дозволяє перекладачеві виявити всі диференційні ознаки, котрі характеризують це поняття, а це дає змогу потім знайти в мові перекладу адекватну відповідність, що включає необхідну диференційну ознаку. Наприклад, у заголовку з Der Spiegel: Die Mütter lieben ihre Söhne та в українському перекладі “Матері кохають своїх синів” цілком по-різному диференціюють поняття належності суб’єкта. В українській мові протиставляються форми присвійного (мій, твій, його) та зворотнього присвійного займенника (свій). Обидва займенника виражають відношення приналежності суб’єкту дії, так як це значення притаманне лише зворотньому займеннику. Особовий присвійний займенник не має в собі значення приналежності предмета суб’єкту дії (я даю вашу книгу, а ви даєте мою книгу). В той час як зворотній присвійний займенник “свій” має в собі значення приналежності предмета суб’єкту (я беру свій зошит, ви берете свій). При цьому зовсім немає потреби відображати у ньому особу і кількість власників, позаяк характеристики завжди подано у суб’єкті дії. У німецькій же мові значення приналежності суб’єкту дії відсутнє і тому зворотній займенник sich не може виступати у ролі присвійного. Такий аналіз дає змогу проаналізувати диференційні ознаки і зрозуміти глибоко смисл висловлювання. Хоч дослівний переклад і є іноді перекладом буквальним, однак він не веде до буквалізму, так як спільність понять призводить просто до цілком закономірної буквальної відповідності. Буквалізм же виникає тоді, коли спільність понять відсутня і чужі форми нав’язуються мові перекладу. Наприклад, заголовок з Rheinische Post: Ursel hat immer Pech, буквально: “Урсула має знову смолу”, виходить нісенітниця. Треба перекласти як: “Урсулі знову не таланить”.

У тому разі, коли поняття двох мов не збігаються, тобто перекладні елементи не входять до спільної частини двох мов, переклад перестає бути дослівним, він може стати спрощеним.

Спрощений елемент при перекладі заголовків виходить у тому разі, коли елемент першомови, що не входить до спільної частини обох мов, замінюється на інший елемент тієї ж першомови, котрий уже має повну відповідність з мовою-транслятом,

тобто входить до спільної частини понять. Інакше кажучи, власне перекладу передую деяке перетворення – модуляція або трансформація у першомові. Наприклад заголовок з *Süddeutsche Zeitung*: *Schuhmacher ist aus anderem Holz geschnitzt*. Дослівний переклад тут неможливий, так як українською читача фраза буде незрозумілою. Для того, щоб відшукати потрібний еквівалент, можна спробувати замінити цей вираз іншим *Schuhmacher ist aus anderem Teig gemacht* (трансформація). Порівнявши ці речення можна зробити висновок, що спільний смисл у них збігається, але змінюється лише образність висловлювання. При цьому другий заголовок знаходить майже повний дослівний переклад українською мовою: “Шумахер зліплений з іншого тіста”. Фраза у мові-трансляті будується тут зовсім аналогічно фразі у першомові, що в цьому прикладі дещо стилістично збіднює фразу, а іноді може і не дати змоги передати якийсь елемент смислу, пов’язаний власне з цим предметом матеріальної культури, котрий було замінено.

Перетворення здійснюються перекладачами не тільки у першомові, але й у мові-трансляті або ж в обох мовах. У такому разі переклад прийнято називати точним.

Точним цей переклад називається так тому, що він дає змогу на відміну від спрощеного побудувати фразу у мові-трансляті не за типом першомови, а за своїми внутрішніми законами і тим самим уникнути стилістичного збіднення. Наприклад, заголовок з *Die Welt* : *Auf dem Gebiet der militärischen Zusammenarbeit wurden unsere Verbindungen weiter gefestigt*.

“У галузі військової співпраці проходив процес подальшого зміцнення наших зв’язків”. У мові-трансляті використано трансформації для отримання первісного комунікативного завдання.

У конкретній перекладацькій практиці перекладачеві іноді доводиться вдаватися до таких перетворень у мові-трансляті, котрі цілком свідомо виключають передавання певної стилістичної інформації. Це необхідно в тому разі, коли соціальне становище відправника інформації і його отримувача, що говорять різними мовами, настільки відрізняються, а їх соціальна перспектива настільки відмінна, що використані ними „підмови“ різних мов, тобто словник і граматичні форми, різко відрізняються за своїм змістом, надто стилістично. За цих умов перекладач вимушений пристосовуватися до апарціуючих можливостей (пристосувальних) отримувача інформації, тобто до рівня їх мов та їх культури. Але й у такому разі переклад залишається точним. Точним він залишиться тому, що у такому разі переклад здійснюється не на загально-національну мову, а на підмову даної соціальної групи і в межах цієї „підмови“ використано всі її категорії та елементи.

Річ у тім, що розвиток лексичного значення слова у різних мовах проходить зовсім неоднаково, тому у різних мовах виходять різні можливості по узгодженню. Порівняймо, наприклад, англійське *to go* та українське слово “іти”. Або німецьке дієслово *lassen* та українське дієслово “залишати”. І англійське, і німецьке дієслова узгоджуються зі значно більшою групою слів, ніж їх українські відповідники.

Всі ці обставини безумовно впливають на розуміння контексту, а це неминує тягне за собою відхилення від первісного смислу. Порівняймо переклад двох заголовків з *Rheinische Post* : *Laßt uns bauen! und Laß uns in Ruhe,Zar!* Перший заголовок матиме переклад :”Будуймося!”, а другий – “Дай нам спокій, царю!”

Наведемо переклади з німецькомовних пресових видань *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, *die Welt*, *Süddeutsche Zeitung*, *Rheinische Post*, *der Spiegel* заголовків публіцистичних статей у газеті „Українська правда“.

1) *Das Programm des demokratischen Neuaufbaus in Irak* – „Програма розбудови демократичного ладу в Іраку”. У німецькому складному іменнику *Neuaufbau* є дві ідеї – “створення” та “будівництва”, які передано в українському трансляті відповідно двома словами - “розбудова” та “ладу”, до того ж останній іменник більш повно відтворює первісний смисл, ніж слово “будівництво”, так як обсяг поняття, що має слово *Aufbau* поширюється і на українське поняття “творення”, а коли мова йде про суспільні процеси то більш доречним видалося слово “розбудова”.

2) Die amerikanische Militärverwaltung meldet – “Американська влада повідомляє”. Мається на увазі військово-американське керівництво в Іраці.

3) Sie konnte gradlinig den Weg fortsetzen – „Етапи на шляху вироблення цієї програми“. В трансліті немає ніяких словникових відповідностей, так як еквівалентний смисл отримано тільки на підставі функціональної тотожності і загального змісту публікації.

4) Die Vereinseitigung – „Перетворення на односторонню істоту“. Оскільки німецький іменник ще добре зберігає у собі віддієслівне значення, можна легко здійснити трансформацію: die Vereinseitigung –vereinseitigen, тобто робити односторонніми. Після трансформації в українській мові отримуємо переклад наведений вище.

5) Deutsche wählen den Wechsel – „Німці обирають реформи“. Спрощення відбувається спочатку в німецькій мові, а потім здійснюється переклад.

6) Reichstagsbrandstiftung in Mukatschewo – „Фальсифікація виборів у Мукачеві“. У цьому випадку відбулося спрощення понять –замість “підпалення рейхстагу” вживається більш зрозуміле для сьогоденного українця слово „фальсифікація“.

7) Ökonomische Spielarten von Menschen – „Економічні різновиди людей“. Іменник die Spielart у біологічній термінології означає “різновид”.

8) Bei beiden wird Herbst entscheidend –У цьому разі цей зворот перекладено як: “На думку обох осінь буде вирішальною”.

9) Kreaturen der Unterwelt – „Мерзнені недолюдки“. У трансліті використано емоційно забарвлені слова для збереження загального емоційного настрою тексту. У перекладі слід враховувати, як загальний контекст, так і конкретні уявлення.

10) Wie beliebt? – вельми загальне питання типу: “Чого бажаєте?” У цій ситуації перекладач слушно робить уточнення з метою усунення можливого непорозуміння: “Прошу пана, я не почув”.

11) Was ahnte dieser Knabe? – Що знає про життя цей хлопчик? – Цілком доцільно перекладач уникає буквалізму і уточнює легеньким шрихом дієслово ahnen, бо без цього уточнення, що ґрунтується на загальному контексті, фраза була б двозначною і не відтворила б повною мірою комунікативного завдання.

12) Die Miliz eilte die nassen dunklen Strassen entlang- Міліціонери швидко крокували темною сивою вулицею.-Брак у німецькій мові видів дієслів не стримує перекладача у виборі доконаного або недоконаного видів, так як це могло б стати наругою над українською мовою. Вибір відповідного виду дієслова визначається загальним смислом тексту і стилістичними міркуваннями. У цьому разі з тексту видно, що дія лише розпочалася, тому вибрана форма “крокували”.

13) Gewissen in Aufruhr – совість прокидається.

14) Welcher Qualm !- накурено, хоч завису чіпляй!

Qualm має значення “чад”, “дим”. Уточнення слушне, бо загальне слово в українській мові не могло відтворити загального змісту висловлювання.

Найпростішим прикладом уникнення буквалізму може прислужитися переклад іменника Geschwister, котрий повністю залежить від контексту, так як в українській мові збірного терміна для брата і сестри немає. Звідси заголовок у Die Welt :

Geschwister Klitschko: Die dritte Rache des Bruders перекладено як: Брати Клички: третя помста. Перекладач пропустив слово брат у другій частині заголовка, щоб уникнути в українському трансліті повтору, якого не було у першоджерелі.

Наведемо ще один приклад перекладу заголовків з газети Rheinische Post:

1. Nach seiner Wiederherstellung mußte der Arzt ihn doch periodisch behandeln – Після **одужання** лікар мусить все-таки час від часу оглядати його.

2. Lasarenko: Ich rechne auf Freispruch und Wiederherstellung. - Лазаренко: Я розраховую на виправдання та **реабілітацію**.

Іменник Die Wiederherstellung у двох наведених вище заголовках слід перекладати цілком по-різному, до того ж словник не дає необхідного варіанта перекладу, так як у словниковій статті позначено тільки такі варіанти: відновлення, виліковування.

На підставі проведеного дослідження перекладів заголовків ми можемо сформулювати низку рекомендацій для перекладачів:

1) Виконавши переклад, слід прочитати транслят і звернути особливу увагу на узгоджуваність слів в мові перекладу (українській), щоб не припуститися так словосполучень, які у нашій мові неприпустимі, наприклад: “грати значення”, „через електрострум“, „двигун біжить тихо“, „завдяки пожежі“, “їхати з трамваєм“, „стріляти бомбою по воротах“, „тягнути висновок“, „залишатися сидіти на другий рік“, “незнайомі зі мною слова“ тощо.

2) Пам’ятайте, що слово набуває значення тільки у контексті, тому:

а) Натрапивши на невідоме або відоме слово, переклад якого викликає у цьому контексті певні складнощі, відшукайте у словнику всі його значення;

б) докладіть зусиль, щоб зрозуміти, чим усі ці значення пов’язані або об’єднані, тобто вичленіть інваріантне значення слова (іноді його називають внутрішньою формою слова);

в) ґрунтуючись на інваріантному значенні, виходячи з контексту, підшукайте еквівалент.

3) Переклад заголовку робіть лише переклавши весь текст і добре усвідомивши його комунікативне завдання.

4) Прочитавши власний переклад (транслят) перевірте, чи не можна для уточнення смислу висловлювання застосувати один зі спеціальних прийомів досягнення адекватності : зміну причинно-наслідкових зв’язків, уподібнення понять, розширення або звуження понять, адекватну заміну або компенсацію.

5) Використовуючи спеціальні прийоми досягнення адекватності, постійно перевіряйте себе за функціональною тотожністю між оригіналом і трансляттом.

6) Якщо у трансляті виникають труднощі, пов’язані з узгодженням слів, тоді слід вдатися до попередніх перетворень в оригіналі: до трансформації або модуляції, контролюючи їх допустимість спільним змістом висловлювання.

7) Пам’ятайте, що місце того або іншого предмета дійсності у всій системі культури даного народу також позначається на змістовному боці слова, яке позначає цей предмет. У різних народів роль і місце окремих предметів дійсності бувають дуже різними[4,95]. Якщо переклад має забезпечити той же комунікативний ефект, що й оригінал, тоді перекладачеві варто враховувати і “ціннісний” ранг слова, якщо ж слід зберегти національний колорит, то цей фактор не відіграє суттєвої ролі.

8) Компонент змістовної структури слова безпосередньо пов’язаний через комунікативне поняття з іншими словами внаслідок між поняттями. Тому слова утворюють певні системні групи (поля), які певним чином пов’язані одне з одним. **Комунікативне завдання** може використовувати ці системні зв’язки між словами і при перекладі це теж слід враховувати.

Визнаючи принцип повного перекладу тексту, не можемо не визнати, що реалізація цього завдання викликана саме тим, що перекладач має справу майже завжди не з реальною дійсністю, а з висловлюваннями, тобто певною інтерпретацією цієї дійсності відправником інформації, який буде своє висловлювання під впливом всіх факторів комунікативного завдання(зовнішня ситуація, внутрішній емоційний стан, орієнтація на певного реципієнта тощо) і враховує при цьому різноманітні структурні тф системні зв’язки між елементами мови(етимологія, поля, ритміка і інтонація звукової системи тощо).Комунікативне завдання враховує також і ті системні відносини, які є векстралінгвістичному середовищі(єдність денотатів, їх ціннісний ранг, асоціативні уявлення тощо). І тут ми ще раз вимушені констатувати, що екстралінгвістичне середовище у Німеччині та Україні суттєво відрізняється.

Перекладачеві повсякчас доводиться працювати з різними та досить складними системами:об’єктами реальної дійсності, їхсуб’єктивними образами, елементами мовної системи та чуттєво-емоційною сферою людини. Кожна з их систем в свою чергу підрозділяється на підсистеми і має вельми складну структуру. Лише людина з її універсальною системою звязків у мозку здатна знаходити у цьому складному

переплетенні правильне вирішення під час перекладу. Тому незважаючи на швидкий і досить ефективний розвиток комп'ютерного перекладу, важко очікувати, що цей чистотворчий процес буде формалізовано. Навряд чи змогла б найрозумніша машина перекласти заголовок „So weit die Füße gehen können“ (дослівно “Доки зможуть іти ноги”) таким чином: “Втеча з Гулагу”. Етнічні стереотипи українців, пов'язані з комуністичними репресіями, голодомором, повстанцями, козацтвом незрозумілі німцям. Герої, лицарі, бажані для кожної українки козаки – у німецькому етнічному стереотипі є не більше ніж п'яними розбійниками. Точно також нам важко зрозуміти німецько-австрійські та німецько-богемські (чеські) стереотипи взаємин і культурних та інших протиріч та взаємозв'язків.

Лише багатство асоціативних зв'язків між поняттями, образність мислення, багатий набір уявлень не лише предметного, а й словесного характеру, знання реалій країни, етнічних стереотипів народів і досконале володіння всіма тонкощами двох мовних систем можуть гарантувати перекладачеві успіх у його творчих пошуках по відтворенню комунікативного завдання у транслатах.

Не знаходження формальних відповідностей між тими чи іншими структурами є запорукою виконання цього завдання, а розкриття всіх взаємодіючих у процесі перекладу факторів. Різноманітні формальні відповідності між елементами мовних систем можуть бути цілком порушені дією однієї або декількох залежностей у екстралінгвістичному середовищі. Власне це й не дає змоги виводити виявленні відповідності до рангу закономірних. Та накопичення таких перекладацьких відповідностей значно розширює той вихідний матеріал, з якого перекладач вибирає необхідні йому елементи. Роль виявлених відповідностей є значною, однак при вирішенні основної проблеми перекладу залишається тільки допоміжною, бо ніяких математичних залежностей тут встановити не вдається.

Місце тієї або іншої реалії у всій системі культури того чи іншого народу позначається на змістовному боці слова, що називає цю реалію. У різних народів роль і місце окремих предметів дійсності буває вельми різною [5,11]. У кожному конкретному разі слід вирішувати дилему залежно від призначення перекладу. Якщо переклад має забезпечити той комунікативний ефект, що й оригінал, то необхідно враховувати і ціннісний ранг слова, а якщо слід зберегти національний колорит, то цей фактор не відіграє суттєвої ролі.

Ей компонент змістовної структури слова безпосередньо пов'язаний через комунікативне поняття з іншими словами в силу взаємозв'язку між поняттями. Тому слова утворюють деякі системні поля, пов'язані певним чином одне з одним. У цьому плані можна простежити зв'язки між sehen und Auge, Speck und Schwein, Gewehr und schießen, bellen und Hund, wiehern und Pferd, blond und Haar. Безсумнівно, що у різних мовах такі зв'язки можуть не збігатися, бо власне системи понять у них не співпадають. Наприклад, іменник die Auseinandersetzung має відношення до слів Erläuterung, Diskussion, Streit, Wettkampf, а його український відповідник- “пояснення” з такими іменниками як “завдання”, “відповідь”. Комунікативне завдання може використовувати ці системні зв'язки і при перекладі це теж слід враховувати.

Наприклад:

“Die Hölle bricht aus!”

Розпочинається страшний суд.

Але в оригіналі мова йшла про пекло. Наведений варіант перекладу можливий лише тому, що пекло асоціюється у нас зі страшним судом.

Furchtbar, entsetzlich!

Жахливо, мерзенно!

Прикметники furchtbar und entsetzlich синонімічні за своїм змістом, у словниках варіанти їх перекладу збігаються, однак у німецькій мові відмінність між ними все ж відчувається, бо entsetzlich має відтінок не лише чогось жахливого та страшного, але й мерзенного, тому переклад цілком вдалий.

Слова експресивного прошарку лексики (вульгаризми, просторіччя, спеціально експресивні типу “лох”, “шнобель”, “голімий”) включають своє емоційне значення до

власне комунікативного поняття і тому емоційно однаково забарвлені для всіх. У мові трасляті може не виявитися відповідного комунікативного поняття. У цьому разі доведеться вживати словосполучення або навіть цілі речення. При цьому важливо зберегти емоційний відтінок тексту.

Розбіжність систем понять, якісна та кількісна своєрідність мовних систем, синкретизм слова з його складною змістовною структурою, відмінність у етнічних стереотипах українців та німців, комплексний характер комунікативного завдання, фактор часу, який розділяє оригінал і його траслят, соціологічні аспекти акту комунікації (соціальні ролі та аперцепуючі можливості комунікантів, соціальна тональність комунікативного акту тощо) – все робить процес перекладу творчим процесом, а перекладача – творцем.

SUMMARY

Translation is the basic form of international intercourse, providing mankind with possibility of information exchanging as well as scientific, technical, and cultural heritage mutual exchange. And nothing else but literary translation / interpretation provides acquainting both scholars and average people with the newest world literature achievements.

Translation possesses its special role in the literary process. Every type / kind of literature has got the certain type of translation to be used / usable. As for the belles-letters, interpreters prefer to employ literary translation. It is certainly one of the most expressive manifestation of trans-literary interaction, which includes, of course, transcultural interaction as well.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Багмут Й. Проблеми перекладу суспільно-політичної літератури українською мовою. - К., 1968.- 275с.
2. Коптілов І.В. Теорія і практика перекладу. - К.: Наука, 2003.- 280с.
3. Рильський М. Мистецтво перекладу. - К., 1975.- 90с.
4. Blach I., Sabelina M., Zwillling M. Übersetzungshraktikum: Deutsche Zeitungssprache. M., 1999- 194S.
5. Алексеева И.А. Введение в переводоведение.- СПб.: Академия, 2004.- 352с.